

JOAQUIM SOLER MOREU, UN PIONER DESCONEGUT DEL CINEMA CATALÀ

M. Encarnació Soler i Alomà
Doctora en Història de l'Art

INTRODUCCIÓ

Fou l'historiador mataroní Rafel Soler i Fonrodona qui em donà notícia del seu oncle, el cineasta Joaquim Soler i Moreu, mort feia anys.

La família Folch i Soler em cedí el poc que havien conservat de l'oncle: dues llibretes, de color negre, corresponents a dues etapes de la seva vida. La primera, començava amb la seva partida de naixement. La segona, amb el seu pas per l'exili a França. Talment, era com si l'autor hagués volgut separar intencionadament el que va ser la primera etapa, productiva i feliç com a cineasta, que durà fins al 1937 –any en què es vincula a Laya Films, productora de la Generalitat republicana–, de la segona, que s'inicia amb la reclusió al Camp de Refugiats d'Argelers (Argelès-sur-Mer) amb un recull de dades i documents dolorosos, com la inclusió del braçal de refugiat, el seu pas pels diversos treballs a França, alguns forçats, la deportació a l'Alemanya nazi i el seu retorn a Catalunya el 1949, per a ingressar a treballar a la Hispano Olivetti, S.A. i finir la seva vida com a dibuixant-delineant. La família Soler i Llovet, em deixà documents i fotografies que completaren algunes de les moltes llacunes de la vida del cineasta.

L'interès per conèixer aquest personatge, el nom del qual figura escadusse-rament a les filmografies del cinema català i espanyol, juntament amb el fet que fos d'origen mataroní, em van conduir a començar la investigació que encara porto a terme, amb el desig de donar a conèixer aquesta figura i reivindicar el seu nom dins el cinema català.

NAIXEMENT. INFANTESA. ESTUDIS

Joaquim Soler i Moreu va néixer el 22 de març de 1895 a Mataró, el mateix dia que Louis Lumière donava una conferència on presentava el seu nou invent a la Societat del Foment de la Indústria Nacional a Lió, on projectà la *Sortida del personal de la fàbrica de Lumière*.

Com si fos una premoció de la seva dedicació professional al cinema, Joaquim Soler i Moreu va retallar i enganxar aquesta nota de premsa a la primera pàgina de la llibreta de reculls de la seva vida. La data del 22 de març de 1895 era el dia del seu naixement a la ciutat de Mataró. Fill del matrimoni format per Josep Soler i Cabanas amb Maria Magdalena Moreu i Fornells, que tenien un comerç de roba a la Riera, 70, va ser el vuitè dels tretze fills i filles que tingueren: Maria Mercè (1882-1886), Josep M. (1884-1885), Josep M. (1886), Maria Pau (1887), Martí (1889), Rafel (1891), Antoni (1893), Joaquim (1895), Maria Mercè (1896), Magdalena (1898-1899), Lluís (1900), Montserrat (1901) i Concepció (1904-1905). El seu padrí va ser Joaquim Cassadó i Valls, músic, també mataroní, casat amb Agustina Moreu.

Els primers estudis, els va fer a l'Escola Pia de Santa Anna, per a després anar a estudiar a Barcelona, a fi d'obtenir el títol de batxillerat a l'Institut de Barcelona. El centre tenia una pedagogia certamen renovadora. Els anuncis de propaganda a la premsa, donen detalls del tipus de sistema d'ensenyament: «.../... separándose de los rutinarios moldes adoptados en España». Amb pocs alumnes per classe, ensenyament de diversos idiomes (anglès, francès, alemany...), amb la dedicació tant a l'aspecte tècnic (per exemple, dibuix industrial) com a les Belles Arts, música, dibuix artístic, pintura..., i l'educació física, realment era totalment diferent de les escoles clàssiques. El títol de batxillerat l'atorgava la Universitat de Barcelona. Sens dubte, aquests fonaments sòlids dotaran Joaquim de magnífics estris per al seu futur professional, que faran que disposi de gran versatilitat per a la realització de diversos treballs.

BECEROLES AL CINEMA: PERE TRILLA, DE MATARÓ

Essent gairebé un vailet, als setze anys, féu les seves primeres beceroles cinematogràfiques amb Pere Trilla, de Mataró. Aquest era cineasta, productor de pel·lícules, que després projectava al cinema Modern, del qual era director artístic. Tenia els laboratoris al carrer de Sant Agustí, 6. Eren temps primerencs del cinema, no hi havia llocs on aprendre oficis relacionats i tot estava encara per definir. Molta part dels primers professionals tenien tant d'intuïció com d'enginy¹. Joaquim rodà el que llavors s'anomenaven «actualitats», notícies breus a manera de noticiari, tal com explica ell mateix a la veterana revista de cinema *Arte y Cinematografía*, de 21 d'octubre de l'any 1936. La relació amb Pere Trilla continuà en el temps, com ho demostren diverses fotografies. Una, d'abril de 1919, que palesa la coneixença entre Joaquim Soler, Pere Trilla i Enrique Blanco, propietari del laboratori cinematogràfic Madrid Film. Aquest havia començat la seva carrera com en Joaquim, és a dir, d'operador «tomavistas», *cameraman*. En una fotografia es veuen tots tres, abillats amb vestit i barret, caminant per la platja de Mataró, amb les barques al fons. Tant pel testimoni del mateix Joaquim, com per les dades que aporta la imatge, es pot deduir que ja estava relacionat amb el món d'aquell cinema pioner.

EL DÍA GRÁFICO. L'ETAPA DE REPORTER FOTOGRÀFIC (1913-1914)

El diumenge 12 d'octubre de 1913 aparegué el primer número del nou diari *El Día Gráfico. Diario Gráfico de la mañana*. Tenia el domicili social al carrer de la Boqueria, 37 al 41, de Barcelona. Fundat per Joan Pich i Pon (Barcelona 1878 - París 1937), pertanyent al Partit Republicà Radical i Lerrouxista, va fundar juntament amb Marinell-lo i Vinardell el diari *El Día Gráfico*, que va sortir des d'aquell any fins al 1939. Manuel Marinell-lo i Samuntà (Barcelona 1870-1940) era escriptor i periodista. Santiago Vinardell i Palau (Mataró 1884 - Madrid 1936), també periodista, havia creat el setmanari, *Llibertat!* (1906) i *Mestral* (1907). Ambdós foren cofundadors d'*El Día Gráfico* amb Pich i Pon.

Inspirat en el *Daily Mirror* anglès, l'elecció del nom no fou a l'atzar, atès que el diari donava a la imatge un lloc preponderant en considerar que la informació gràfica era una contribució destacada a la difusió de la informació, quelcom que, a més de llegir, calia *veure*. Tècnicament, aportava la seva realització pel sistema de *gravat en relleu*, que permetia una gran qualitat en la reproducció de les imatges.

Al segon dia d'existència del diari, del 13 d'octubre, publicà aquest anunci: «Retocador-fotógrafo. Hace falta. Informes en esta sección». Potser Soler va respondre a l'anunci i va ser acceptat; és una suposició que l'afavorís accedir a aquest primer treball el fet que Santiago Vinardell, un dels fundadors del diari, era de Mataró i tenia coneixença amb Joaquim Cassadó i Valls, músic amb el qual havia col·laborat fent la lletra per a alguna composició, com fou l'*Himne del primer ferrocarril qui crehuà terres hispanes*, que feren en comú l'any 1910². Joaquim Cassadó era el padrí de Joaquim Soler, pel qual portava el mateix nom, i és molt probable que la coneixença comuna, junt amb les habilitats del jove, fossin bona carta de presentació.

La seva primera fotografia publicada fou la de la cursa de motocicletes a Sitges, Copa Anís del Lince, el 21 d'octubre de 1912. En concret, un reportatge de quatre fotos. Entre els fotògrafs del diari, hi havia Vidal, Badosa, Vallvé... equip al qual s'incorporà Joaquim³. El jove era el que es diu un «tot terreny», pel que fa a la fotografia. Resseguint la seva trajectòria fotogràfica des que començà oficialment a treballar al diari fins que el deixà, un any després, féu tota mena de fotografies: d'esports de tot tipus; l'aviació pionera; navegació civil i militar; retrats de personalitats rellevants (Joan Pich i Pon, director del diari, l'alcalde Sagnier, Margarida Xirgu, per esmentar alguns noms); culturals (estrenes d'obres de teatres, exposicions...); la secció de «Las elegancias», per a la qual fotografià multitud de dones elegants de Barcelona; esdeveniments socials de tot tipus: des d'accidents, actes polítics, manifestacions, a dinars d'homenatge; toros –encara que pocs, ja que la majoria les feia en Badosa–, grups culturals, propaganda d'establiments... Només tenia una limitació, que es devia a la seva edat: la majoria eren fetes a Barcelona. Les de fora, eren encarregades a fotògrafs més veterans i de més edat.

PIONER DE LA FOTOGRAFIA AÈRIA

L'aviació estava en ple període de desenvolupament. Les presentacions dels primers aparells voladors causaven expectació arreu on s'oferien al públic. El 16 de desembre de 1913, el constructor i aviador francès Lucien Demazel⁴ va presentar el seu biplà a Barcelona, en el qual pujà el reconegut fotògraf Josep M. Armangué. El mateix dia, el pilot va fer altres vols, com queda documentat amb la participació del *Día Gráfico*.

Lògicament, aquest nou diari, que donava molt valor a les imatges, no es volia quedar al marge d'aquesta novetat, que aportaria ben segur fotografies impactants. L'encàrrec de participar en aquesta aventura fotogràfica va ser per a Joaquim, el més jove de l'equip de fotògrafs. L'edat no va ser impediment per a portar a terme aquella proesa.

El dimarts 16 de desembre de 1913, la portada del *Día Gráfico* estava ocupada per una fotografia de dues persones muntades en una avioneta i una vista aèria de Barcelona. El peu de la fotografia deia:

«La aviación en Barcelona. En la parte de arriba el aviador M. Demazel preparándose para el vuelo, acompañado de nuestro fotógrafo, don Joaquín Soler. En la parte inferior - Vista general de Barcelona tomada por nuestro fotógrafo, señor Soler, en el biplano de M. Demazel, a les 1.800 metros de altura».

Continua el comentari:

«Soler, el fotógrafo de *El Día Gráfico*, es un muchacho joven, muy joven, y largo, muy largo. Al mismo tiempo, es de los que tienen alma de repórter. El fue quién tiró las fotografías que ilustran hoy estas páginas.

Soler nos cuenta las impresiones de su vuelo. Soler no se emocionó como un ciudadano cualquiera: recordó que ante todo era periodista, y en los aires, en lugar de deleitarse en la contemplación de la tierra lejana, se preocupaba por la distancia focal y del tiempo de exposición...».

És a dir, Joaquim Soler, amb només divuit anys, va realitzar la mateixa proesa que el reconegut periodista esportiu Josep M. Armangué. I molt abans que el considerat pioner de la fotografia aèria a Catalunya, Josep Gaspar i Serra, que portaria a terme aquesta tasca entre 1920 i 1933. El treball al diari li proporcionà coneixences amb persones que després treballarien al cinema i que comptarien amb ell en la realització de pel·lícules, com Josep Manuel Amich Bert, 'Amichatis', o Bon, Romà Bonet i Sintes (Barcelona 1886-1967), dibuixant i caricaturista, amb qui coincidiria en la seva participació a la productora de la Generalitat republicana, Laya Films.

OPERADOR CINEMATogrÀFIC DE LA CASA PATHÉ FRÈRES A BARCELONA (1914-1915)

Joaquim havia començat la seva professió en el món del cinema, amb Pere Trilla, amb el rodatge d'actualitats, per a continuar després com a fotògraf per al *Día Gráfico*. El 1914, tot just recuperat del tifus que havia contret durant la terrible epidèmia que assotà Barcelona, als dinou anys, entrà a treballar d'operador de cinema per a la casa Pathé Frères de Barcelona. El 19 de juny de 1915 realitzà la filmació de la reina María Cristina que posava la primera pedra d'un monument o edifici a Madrid, que rodà per encàrrec de la Pathé Frères. El certificat de treball diu que va ser empleat de la seva casa comercial, del 15 de setembre de 1914 al 31 de desembre de 1915, en el càrrec d'operador cinematogràfic de Barcelona i, també, de la seva sucursal a Madrid, segons el certificat estès per Louis Garnier, concessionari a Barcelona, ubicat al passeig de Gràcia, 43. Destaca en aquest certificat el que serà una constant del seu pas en totes les feines que va fer: «...á mi entera satisfacción... excelente conducta é intachable honradez».

ENTRE PEL·LÍCULES I EL SERVEI MILITAR (1916-1918)

D'aquest any, trobem les següents pel·lícules: *La Semana Humorística - Los grandes 'matches' de boxeo*, de dibuixos, en la qual es veu un combat de boxa entre un negre i un blanc. També, per a la mateixa sèrie, *La Semana Humorística - De elecciones. La sinceridad del voto*, pel·lícula també de dibuixos, en la qual, davant l'urna electoral, hi ha votant un esquelet dempeus. La tercera filmació d'aquesta època, és la visita que els alumnes de l'Escola Industrial de Vilanova i la Geltrú van fer a Barcelona: *Barcelona. Visita a los talleres de la 'Maquinista Terrestre y Marítima' por los alumnos de la Escuela Industrial de Villanueva y la Geltrú i Entrenamiento de Mr. Cravan (boxeo)*. Aquest film va ser rodat amb motiu del combat de boxa d'Arthur Cravan contra Jack Johnson, que es trobava també a Barcelona. La seva habilitat pel dibuix li serví en el cinema per a anunciar-se, més endavant, com a dibuixant i operador, a la vegada, a l'*Anuario Cinematográfico de España*.

El jove Joaquim, amb vint-i-un anys, intervingué en el rodatge de la primera pel·lícula de ficció: *El crimen del bosque azul*, rodada a Madrid l'any 1916, producció de Cervantes Films, sota la direcció de Francisco Oliver i Alberto Arroyo.

El juny de 1916, amb l'aviador Salvador Pineda Hedilla⁵, realitzà la travessia del Mediterrani amb avió, de Barcelona a Palma de Mallorca. Recordem que Joaquim ja tenia experiència en el fet de volar amb avió, ja que havia fotografiat Barcelona des de l'aire a la seva etapa del *Día Gráfico*. No tenia por de pujar en aquells primers i sovint precaris aparells, realitzant comeses tan temeràries. Un any després, el 30 d'octubre de 1917, realitzà la mateixa feina des d'un avió, que li va costar la vida al fotògraf i periodista esportiu Josep M. Armangué, mort en un accident amb el pilot Hedilla, després que el motor de l'aparell s'aturés i s'estavellés a la Ricarda, al Prat de Llobregat.

Durant aquesta etapa, rodà una gran quantitat de documentals i reportatges: *La Molina*, l'estància del rei Alfons XIII, que visità la Constructora Naval a Cadis; *L'Escola del Mar...* A Madrid filmarà les curses de l'Hipòdrom de la Castellana, la *Fiesta de la Flor* el 17 de juny i l'incendi del palau del duc de Medinacelli.

A Barcelona, participarà a l'homenatge al fotògraf Badosa, company d'*El Día Gráfico*, amb Moore, Alessandro Merletti, Moragas, Josep Brangulí, Claret i Gibert. Entre ells, a la fotografia de l'acte, Joaquim destaca per la seva joventut.

El 1918 féu el servei militar a Madrid i jurà bandera el 19 de març. De seguida, reprenqué la seva activitat professional i, ja a Barcelona, rodà el reportatge de la visita que el rei Alfons XIII realitzà als terrenys que haurien d'ocupar les instal·lacions per a l'Exposició, pensada, en principi, per a l'electricitat, a Montjuïc, que també filmaria l'any següent.

REGIA ART FILM, PRODUCTORA CINEMATOGRÀFICA (1920)

El 1919 es trobà altre cop a Mataró en companyia de Pere Trilla i Enrique Blanco, de Laboratorios Madrid. Aquest any tindrà lloc un fet professionalment molt important: el rodatge de la pel·lícula de ficció *El rey de las montañas*, no només per la feina en si, sinó per les coneixences que establirà.

El rey de las montañas, una producció de Lotos Films, dirigida per Baltasar Abadal i distribuïda per Clador Films, fundada aquell any per Antonio Furnó 'Anfurso', s'anunciava com a film de «magistral interpretación, arte y belleza». El llargmetratge durava cent vint-i-dos minuts i era un drama dividit en quatre actes. L'operador principal va ser Josep Gaspar Serra, una persona que tindria un paper important a la vida de Joaquim, i Joaquim va ser el segon operador, encara que no figuri als crèdits.

El 19 de juny de 1920, la revista *El cine*, a la secció «Ecos de la Cinematografía», publicà el mes de maig la notícia de la constitució d'una nova societat: la Regia Art Film.

«La nueva manufactura española Regia-Art-Film, nos comunica por atenta circular que, mediante escritura pública otorgada ante el notario de esta capital, Don Domingo Roca Torruella, dicha empresa se constituye en sociedad anónima, quedando el consejo de administración constituido en la siguiente forma:

Presidente: D. José Cabot y Cabot
Vice-presidente: D. Pedro Fábregas y Calvé
Gerente: D. José Gaspar y Serra
Director: D. José Soler y Moreu
Director técnico: D. Joaquín Soler y Moreu
Secretario: D. Pompilio Nadal
.../...»⁶.

La societat tenia el domicili al passatge Mercader, núm. 10. En Joaquim vivia al 8. Amb la constitució de la nova productora, veurem sovint Gaspar Serra i Joaquim Soler com a operadors, o bé l'un com a director i l'altre de càmera. Aquest és el cas del primer film, *Noche de estreno*, que es va estrenar l'11 de juny de 1920 al Teatre El Dorado, de Barcelona.

A la revista *Arte y Cinematografía*, una de les més veteranes de cinema, fundada el 1910 i que tindria existència fins al 1936, es publicà el setembre de 1920 una nota a la secció 'Crónica local' que demanava al Govern que enviés algun operador a filmar els esdeveniments que estaven succeint a Xauen, ciutat del Marroc, situada al nord-oest del país, als contraforts de les muntanyes del Rif, prop de Tetuan, en la qual rodaria també un documental amb aquest nom. Aquesta seria la propera destinació de Joaquim, on enregistraria els fets que hi van passar. Un diari de tipus intern, de data de 15 d'octubre de 1920, escrit a mà, de manufactura precària, ho diu clarament:

«También ha venido a Chefchauen, impresionando una película de los acontecimientos de estos días, el notabilísimo operador Don Joaquín Soler».

Aquesta pel·lícula figura a les filmografies amb el títol de *La toma de Xauen* i s'atribueix exclusivament a Josep Gaspar i Serra als llibres d'història del cinema.

Regia Art Film empenqué el 1920 el rodatge d'una nova producció, *La virgen bruja*, dirigida per Josep Gaspar i amb Joaquim Soler com a càmera, amb els mateixos actors que a *Noche de estreno*, la primera pel·lícula. El 1922, la productora endegà el rodatge d'una pel·lícula atípica, *La historia de Cataluña*. Dirigida per Lorenzo Petri, amb argument i guió de Josep Maria Folch i Torres, comptà amb Josep Gaspar i Joaquim Soler com a operadors, tenia un argument amb personatges simbòlics que explicaven fets i esdeveniments del poble català. Estrenada el febrer de 1923 en sessió privada, sembla que el que volia ser una sèrie no va tenir continuació. Aquest mateix any, Soler rebé un nou encàrrec de la Regia Art Film, el rodatge del documental *Montserrat*. Després d'una breu etapa i dels pocs èxits assolits amb els films rodats, la societat Regia Art Film es dissolgué i finí les seves activitats.

L'ETAPA A LA FOXS NEWS, DE FILMS CORPORATION DE NOVA YORK (1922-1928)

El 1922, tancada la productora, Joaquim, que vivia amb la seva esposa Lluïsa Herreros al passatge Mercader, 8 de Barcelona, es llançà a una nova aventura: treballar com a operador *freelance* de la Foxs News, de l'empresa New Fox Corporation de Nova York. Figurà com a reporter a l'Estat espanyol i filmà diverses notícies que foren ben rebudes i pagades a dos dòlars: *Auto Race* (1922), *Maniobres de submarins* (1923), *Cursa de bòlids* (1923), *Aeròdrom militar d'El Prat...* La filmació més destacada per a la Foxs News fou *Montserrat des de*

l'aire (1926). Va agradar tant a l'empresa, que li atorgà el premi que donava entre els seus col·laboradors externs al millor reportatge, que consistia en cinc dòlars.

El 1923 la productora Canigó Films emprengué el rodatge d'*El padre Juanico*, adaptació de l'obra original d'Àngel Guimerà *Mossèn Janot*. El director fou Ramon de Baños i el càmera Joaquim Soler. També del mateix any foren *Amor de campesino*, produïda per Radio Films, sota la direcció de Josep Pitach, amb argument i guió de Juan Viñals, essent els càmeres Albert Gasset i Joaquim Soler, i *El primer combate*, produïda per Peninsular Films, Barcelona, amb Lydia Botini, se'n lloà la direcció tècnica, que fou a càrrec de Joaquim.

També acceptà encàrrecs per a la realització de documentals. El més important, sens dubte, va ser el de la filmació del viatge de SAR el Príncep d'Astúries, el 1925, per diversos indrets de l'Estat espanyol. També li havien encarregat la instal·lació d'un projector de cinema al Palau de la Sarsuela, anant-hi amb assiduïtat per a ensenyar a manejar-lo als membres de la Casa Reial.

Un altre encàrrec fou del president de la Diputació de Galícia per a rodar un documental sobre Compostel·la, que havia d'estrenar-se també amb motiu de l'Exposició Iberoamericana a Sevilla del 1926 i veure's després a Amèrica. Durant l'estada a Galícia, filmà altres documentals, com el dedicat a Lugo.

ETAPA 1927-1929: CONTRACTE AMB METRO GOLDWYN MAYER

L'octubre de 1927, Joaquim Soler entrà a formar part de l'*staff* d'operadors cinematogràfics a altres països per a l'empresa Metro Goldwyn Mayer News, en l'actualitat la M.G.M. El mànager delegat a Europa, Eduard Getlin, li estengué una acreditació per tal que pogués portar a terme la seva feina de reporter cinematogràfic. Per a la Metro realitzaria diversos documentals, entre els quals destaquen *El Duero*, *Gypsis in Granada...* Sens dubte, un episodi li va donar un renom insospitat: la col·laboració en el salvament de l'actriu i aviadora nord-americana Ruth Elder, que va patir un accident aeri, del qual seria rescatada pel vaixell Lima. L'intrèpid Soler, que estava treballant a Madrid, va agafar un avió i es va dirigir ràpidament a Funchal, anticipant-se a tots els operadors cinematogràfics i ajudant en les tasques de 'salvament'. I, naturalment, filmant en primícia el rescat de la jove, cosa que va ser publicada en diversos diaris i revistes de cine. No cal dir que l'aviació seria un punt de contacte important en la seva vida professional.

Però Soler no treballava en exclusiva per a la Metro Goldwyn Mayer News. Per a la Kinogram Publishing Corporation, de Nova York, rodaria *Oldspanishcity has a day of high Jinks*. Continuà amb la Foxs News, on novament l'aviació li donaria oportunitat de filmar un esdeveniment, en aquest cas, dramàtic, *Plane-crash*, l'accident i mort d'un aviador, el 1928, i un altre més distès, *Spanishbeauty*. Altre cop, pujaria a l'avió per a prendre imatges des de l'aire d'aquestes maniobres militars. Aquesta vegada, per a la Hispano Fox Films rodaria *Avions- hidroavions italians a Mallorca*, a Palma de Mallorca.

El 24 de novembre de 1928, el diari *La Nau* donà notícia del rodatge del film *De la tierra al cielo*, que seria dirigida per l'hongarès Jli Zeisles Dixon i comptava com a operador amb Joaquim Soler. Els exteriors serien rodats a la Costa Brava, Caldes d'Estrac, Santa Cristina, els interiors als estudis Omnia, a Madrid i la producció de Vimor Films, de Barcelona. *Fatal dominio* (1928), produïda per Omnia Films, amb guió i direcció de Carlos Sierra, càmeres de Francisco Beringola i Joaquim Soler, seria distribuïda per Ferrer i Blay.

El versàtil Soler rodaria per encàrrec de la revista *La dona catalana*, amb col·laboració del cinema Rialto, *La festa de les modistes* i va participar en el film *Fabricante de suicidios* (1928), una producció de la valenciana Producciones Pitouto, rodada a Barcelona, amb guió i direcció de Francisco Elías Riquelme i amb els càmeres Josep Gaspar, i Soler. Novament, tornarien a coincidir en el rodatge d'una pel·lícula.

ELS INICIS DEL CINEMA SONOR A CATALUNYA (1928-1930)

Entre el 1926 i el 1930 es produeix el desenvolupament del cinema sonor. Les cintes sonoritzades, 'parlades', que arribaven des de les potents productores d'EUA i la novetat de *The Jazz Singer*, amb cançons, van fer adonar als productors d'arreu i a casa nostra que calia posar fil a l'agulla als sistemes de sonorització propis. Francisco Elías Riquelme, introductor del cinema sonor a l'Estat espanyol, juntament amb el francès Camille Lemoine, estava ja treballant en el seu primer film sonor i amb la instal·lació d'uns laboratoris sonors. Val a dir que els primers intents no foren massa reeixits per la precarietat de les instal·lacions amb què es comptava.

Josep Manuel Amich Bert, conegut per 'Amichatis', que havia realitzat nombrosos films de caire popular, molt del gust del públic, com *La Marieta de l'ull viu*, va cercar els recursos per a la realització d'un primer film sonor. I els trobà en el productor Antonio Moriyón. Amb el nom de Producció Nacional de Films - Barcelona, endegà el rodatge de *Les caramelles*, amb guió i direcció d'Amichatis', revelada als laboratoris Trilla, que s'havia instal·lat a Barcelona. Fou estrenada al Rialto el 30 d'abril de 1929. El sistema sonor emprat fou el Parlophon, amb discos sincronitzats. 'Amichatis' no quedà gaire satisfet del resultat i demanà a la cupletista i actriu Raquel Meller que enregistrés la cançó *El noi de la mare*, amb el nou sistema Western Eléctric.

Joaquim havia conegut Josep Amich Bert a la seva etapa de fotògraf al diari *El Día Gráfico*, on feia de col·laborador literari. En emprendre la realització d'aquest film, que hauria de ser un pas significatiu pel que fa l'evolució del cinema català, 'Amichatis' va buscar com a operador Joaquim Soler, com també ho va fer en el rodatge de Raquel Meller, amb el qual enregistraren l'esmentada cançó. No cal dir que Soler era un professional molt ben valorat en la seva tasca de càmera.

Al mateix any, Armand Guerra, resident a Berlín, es va proposar realitzar la pel·lícula *Barcelona*, una visió del poble català, en forma de poema cinematogràfic. L'interès que el projecte va desvetllar, comportà que fos adquirida abans de rodar-se per Alemanya, Itàlia, Rússia, Escandinàvia i Amèrica del Nord. A més del seu propi equip, Armand Guerra necessità un altre operador. I, sense dubtar, va cercar Joaquim Soler.

El 1930 rodà *L'alegria que passa*, una producció de Sonofilms, de Ferrer i Blay, dirigida per Sabino Antonio Micón, basada en l'obra teatral de Santiago Rusiñol, amb música d'Enric Morera, que va fer les cançons per a la pel·lícula. Els exteriors van ser filmats als pobles de Seva, Aiguafreda i Sant Martí de Centelles. El rodatge va suposar una novetat molt important pel que fa a la tecnologia cinematogràfica: es va emprar per primera vegada llum artificial combinada amb llum natural en exteriors. Per a l'operador Joaquim Soler, ben segur que va suposar un repte tècnic important.

Si es pogués resumir aquesta etapa cinematogràfica de Joaquim Soler pel que fa al cinema català, es pot afirmar que va participar com a càmera a les més significatives produccions del panorama cinematogràfic català, tant pel que fa a pel·lícules de bon nivell literari, com per la novetat del sonor.

L'EXPOSICIÓ UNIVERSAL DE 1929

L'Exposició Internacional de Barcelona tingué lloc del 20 de maig de 1929 al 15 de gener de 1930. Se celebrà a la muntanya de Montjuïc, on ocupà una superfície de 118 hectàrees, i comportà una despesa econòmica important, amb la participació de vint nacions oficials i altres de convidades. L'Exposició Universal de 1888 suposà un gran avenç per a la ciutat en el terreny econòmic i tecnològic, així com la remodelació del Parc de la Ciutadella. Per això, es projectà aquesta nova exposició, per donar a conèixer els nous avenços tecnològics i projectar la imatge de la indústria catalana a l'exterior. Una vegada més, l'exposició originà una remodelació d'una part de la ciutat, en aquest cas, la muntanya de Montjuïc, i de zones del voltant, especialment la plaça d'Espanya.

No cal dir que, per al cinema, l'Exposició Universal seria una font permanent, al llarg de tots aquests mesos, d'informació i de presentació de novetats a través de les filmacions que realitzaren els operadors cinematogràfics. Joaquim Soler comptava amb el carnet d'operador cinematogràfic per a tres productores diferents: per a la Foxs News, per a la Cinematográfica Nacional Española, S.A. i per a l'alemanya Ufa Wochenschau (Noticiari Ufa) com a reporter esportiu. Recordem que, de jove, havia estudiat alemany a l'institut, i que als seus inicis com a fotògraf a *El Día Gráfico*, una de les seves especialitats eren els reportatges esportius.

EMPRESSES CINEMATogrÀQUES: WESTERN ELÉCTRIC Cº, ZEISS IKON I ORPHEO SINCRÓNIC, S.A. BARCELONA (1930-1933)

Joaquim Soler, casat amb Lluïsa Herreros i Domènech, tenia trenta-cinc anys i era un professional molt reconegut. El 1930 treballà per a la companyia Western Eléctric Cº of Spain. El 1931 fou director de les sucursals a l'Estat espanyol i Portugal de la casa Zeiss Ikon. El 1933 fou nomenat representant de la casa Orpheo Sincrònic, S.A., de maquinària cinematogràfica, a la sucursal de Sevilla, i el 1935 signà el contracte de treball indefinit per a aquesta empresa, al carrer Mallorca, 895, de Barcelona, que tenia la representació dels projectors de cinema Ossa.

Durant aquesta etapa, fins al 1936, també escrigué articles de cinema per a la revista *Arte y Cinematografía*.

LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA. LAYA FILMS I EL CINEMA EN TEMPS DE GUERRA

El 1936 esclatà la Guerra Civil espanyola. Els primers dies de la sublevació militar, la Generalitat, desbordada per la vitalitat de les organitzacions sindicals obreres, que començaren a filmar reportatges dels esdeveniments, endegà una hàbil política adreçada a la recuperació del poder en aquells sectors que no dominava. En el terreny cinematogràfic, conscient de la seva importància, organitzà una política dedicada a recuperar-ne el control i exercir-hi la seva influència, donant una visió unitària, tant pel que fa a Catalunya, com a la resta de l'Espanya lleial i, també, als països del món que podien recolzar la causa republicana. La primera mesura que emprengué fou crear la Comissaria d'Espectacles de la Generalitat de Catalunya sota la direcció de Carner Ribalta, el qual, davant la forta implantació de la CNT en el sector, no pogué fer altra cosa que ratificar, de moment, les mesures empreses per aquella.

La segona fou la creació del Comissariat de Propaganda, per decret del president Lluís Companys, publicat al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* el 5 d'octubre de 1936, nomenant comissari Jaume Miravittles i Navarra (Figueres 1906-1989), que era militant d'Esquerra Republicana, gaudia del recolzament de la intel·lectualitat i home de confiança del president.

Jaume Miravittles veia en el Comissariat de Propaganda una novetat en la creació d'un ministeri de propaganda de les democràcies occidentals. Constatant les veritables dimensions de la Guerra Civil, un conflicte que sobrepassava l'àrea nacional i que atenyia al món sencer, va saber imprimir a les accions del Comissariat un abast d'àmbit internacional, podent ser considerat aquest organisme com la «primera institució oficial de propaganda de l'Espanya lleial». La seva tasca començà partint d'uns objectius clars i precisos per fer més efectiva l'organització i difusió de la propaganda. En primer lloc, es crearen delegacions arreu: París, Brussel·les, Londres, Oslo, Copenhague, EUA i alguns països llatino-

americans. Per la seva part, el Comissariat atendria els corresponents arribats a Espanya d'arreu del món, subministrant-los informació i posant al seu abast el material documental arxivat a les seves dependències.

El novembre del mateix 1936 es creà la Secció de Cinema del Comissariat de Propaganda, a la qual es donaria el nom de Laya Films. Al front d'aquesta secció, hi posà Joan Castanyer, procedent de París. Aquest polifacètic personatge (pintor, dibuixant, decorador...) coneixia Buñuel i era militant del grup Octubre. Creia que la seva tasca no es basava només a produir uns títols més o menys interessants, sinó a posar una base per al cinema del demà, creant primer la indústria sense la qual no es podia produir art. El Comissariat de Propaganda endegà una tasca adreçada tant a tenir informada la població dels esdeveniments de la guerra, com a difondre a l'exterior el que realment estava passant i demanar suport per a la causa republicana. La creació dels noticiaris *Espanya al dia*, recull de notícies que es projectaven als cinemes, era fonamental per a aquesta causa i tenien molta acceptació del públic. El resultat del treball de Laya Films fou magnífic, ja que el 1938 havia superat amb escreix totes les expectatives amb la realització de més d'un centenar de documentals i noticiaris. Els operadors de l'equip de Laya Films foren Ramon Biadiu, Manuel Berenguer, Adrián Porchet, Fèlix Marquet, Josep Maristany Gràcia, Sebastià Parera, Joan Serra Ollers, Antonio Graciani (fill), Joaquim Soler i Moreu i Joan Mariné, aquest darrer, de setze anys.

Joaquim Soler s'afegí puntualment a l'equip de Laya Film, encara que creiem que devia intervenir en films de caire documental, que intentaven explicar la realitat de Catalunya, el treball i la seva gent. És molt possible que col·laborés amb Ramon Biadiu, que ja tenia certa edat, en els documentals *Delta de l'Ebre, els arrossars; El Priorat, el vi; La Vall d'Aran; Ollaires de Breda...* Durant aquesta etapa, el 1937, rodaria amb Ramon Biadiu el seu documental més conegut, *Els tapers de la costa*, sobre la producció de l'alzina surera a Sant Feliu de Guíxols⁷.

Joaquim començà una tasca admirable que demostrà la seva generositat: la de donar sang. Amb el carnet de donant de sang de l'Exèrcit republicà, es féu també de l'Agrupació de Donadors de Sang de Catalunya. També pensem que és possible que participés al rodatge del reportatge *Transfusions de sang al front*, de Laya Films, film malauradament perdut, que demostrava la millora sanitària que suposava poder fer transfusions en el mateix front, sense trasllat del ferit, atès que sovint era impossible i suposava el risc de mort del soldat.

Encara que amb una situació molt precària i en plena guerra, Antoni Momplet endegà el rodatge de la pel·lícula *La millona*, basada en la comèdia del mateix nom, d'Enrique Suárez de Leza. Comptà amb el millor repartiment d'actors i actrius del moment, com Lina Yegros i Ramon de Sentmenat, pel·lícula de la qual va fer el reportatge fotogràfic Carlos Pérez de Rozas. Encara que no va destacar especialment, la crítica cinematogràfica va lloar un aspecte: la fotografia del rodatge, que havia estat realitzada per Joaquim Soler.

LA CAIGUDA DE LA REPÚBLICA. L'EXILI A FRANÇA

Durant els darrers i convulsos mesos abans de la derrota republicana, molts simpatitzants d'aquesta causa abandonaren el país, iniciant-se un llarg exili, per a molts d'ells, sense retorn. Tal com ho descriu Miquel Porter «[...] el 26 de gener de 1939 les tropes del general Franco entraren a Barcelona sense lluita, mentre columnes d'exiliats feien el possible per passar la frontera. Amb ells, se n'anaven molts dels millors treballadors del cinema, com Momplet, com Gasset, com Carner i Ribalta, Joseph i Mayol», aquests darrers, com també Soler, de Laya Films.

Una important part de tècnics amb preparació adequada per al desenvolupament del seu ofici havien abandonat el país. Uns ho feren cap a França o Mèxic, en un exili del qual molts ja no tornarien. No només partiren els qui havien tingut algun tipus de vinculació amb la República. També marxaren els que, davant les dificultats de treballar en la indústria cinematogràfica, optaren per anar-se'n a treballar a Alemanya o a Itàlia. Per una altra banda, Romà Guberna, a *Un cine para el cadalso*, afegeix a aquesta llista una llarga relació de noms d'actors i actrius que també prengueren el camí de l'exili: Carmen Amaya, Ángel Sanpedro "Angelillo", María Casares, Alberto Closas, Ana María Custodio, Pedro Elviro "Pitouto", Ernesto Vilchez i Margarida Xirgu. Com a directors, fugiren Luis Buñuel, Fernando G. Mantilla, Carlos Velo, entre molts altres, a part dels esmentats per Miquel Porter. Corregueren la mateixa sort els músics, entre els quals cal destacar Pau Casals, Jaume Pahissa, el mallorquí Baltasar Samper...

Amb la victòria del bàndol feixista, la repressió es va estendre a tota la població que hagués tingut qualsevol relació amb la República, ni que fos pel seu treball. A part de les persones vinculades amb els partits o sindicats d'esquerres, des d'alcaldes, mestres, metges, artistes... tots estaven sota sospita. I el món del cinema, on la CNT havia tingut molta implantació, va ser molt durament castigat. Des de taquilleres a directors de cinema, qui no s'havia exiliat, hauria de passar pel terrible Tribunal de Depuración de Responsabilidades Políticas, enfrontant-se a judicis arbitraris, basats sovint en delacions i sospites sense fonament, a la prohibició d'exercir el seu treball, la confiscació de béns, o la presó i la mort, com va ser el cas de moltes persones.

Per tant, tota persona que hagués treballat a Laya Films, una productora de la República, estava predestinada a passar per tot aquest procés. La majoria dels que hi estaven relacionats, d'una o altra manera, hagueren d'exiliar-se. Joan Maríné, per exemple, a Sant Cebrià, al costat d'Argelers, on aniria a parar Joaquim Soler. Comptant que les persones que havien treballat per a la República, encara que fos només filmant, és a dir, fent la seva feina, serien represaliades, Soler marxà a França el gener de 1939, sol, sense la seva esposa, amb la qual no havia tingut fills, que romandria a Barcelona tots els llargs anys que durà l'exili forçat del seu marit.

El 7 de febrer de 1939 Joaquim Soler fou portat al camp d'Argelers. Se li atorgà el braçal 769. De seguida, Soler es mobilitzà i obtingué el 25 de març el 'Laisserpasser' per realitzar dins el camp tasques per al Comissariat de 'Recherches et Reinseignements' (Investigació i Informació). Les condicions de vida allà eren infrahumanes. Els presoners canviaren la lletra del cèlebre tango de moda *Esta noche me emborracho* (enregistrat i popularitzat per Carlos Gardel el 1928) per explicar la situació real del que passava al camp, el maltractament i menyspreu dels francesos senegalesos, que eren els encarregats de vetllar per l'ordre al camp, amb una paraula a la boca i a empentes: «Allez, allez!» A principis de març, rebé l'encàrrec de fer un plànol del camp de refugiats, on es podia veure, fins i tot, un lloc per a crematori. Soler demanà als exiliats que estaven lliures, com els caps directius de Laya Films, persones del Govern o altres alts càrrecs, que visitessin el camp, que donessin ajut als 'reclusos'. El 19 de maig rebé una carta des de Perpinyà, en la qual lloaven la tasca que estava portant dins el camp i que procurarien en una altra ocasió visitar-lo personalment. No se sap quines foren les dues persones que li respongueren. El 16 de novembre, obtingué el document de l'assegurança social del Ministeri del Treball francès. Del 15 de novembre de 1939 a 30 de juny de 1940 treballà com a delineant a l'empresa Hèlices Ratier, que li estengué un certificat de treball en el qual destacava la seva capacitat professional i la conducta honesta i fidel.

El 22 d'agost de 1940, al poble de Figeac, s'inaugurà el cinema Rex, propietat de Ponchie & Cauzanille, directors i propietaris. Joaquim hi entrà a treballar com a cap de cabina, com constava al certificat de data de 1948, que li donarien quan tramités el retorn a Espanya.

PRIMER INTENT DE RETORN A ESPANYA: 1941

Com que Joaquim Soler i Moreu estava considerat evadit, ja que no havia retornat en el termini donat pel nou govern franquista, que assegurava que aquells que no tinguessin delictes de sang res havien de témer, féu arribar una petició al Ministerio de Justicia, Delegación General de Prisiones, a Don Juan Romero de Aguilar, Jefe del Registro Central de Penados y Rebeldes, que cursà al·legant que volia el certificat de no estar 'fitxat' ni reclamat per a un permís per a caça, obtenint la resposta: «...Que consultadas las notas que obran en este Registro no aparece ninguna referencia a Joaquin Soler Moreu», expedint el certificat a 22 de novembre de 1941 a Madrid. Realment, Soler estava intentant esbrinar des de França quina era la seva situació personal per plantejar-se el retorn.

HÈLICES RATIER A FIGEAC (1939-1944)

Un decret de 12 abril de 1939 va establir que els estrangers refugiats o apàtrides quedaven obligats a prestar els seus serveis a les autoritats franceses. Als espanyols, se'ls va oferir quatre opcions: ser contractats a títol individual per patrons agrícoles o industrials, integrar-se en companyies de treballadors

estrangers, allistar-se a la Legió estrangera o, també, als batallons de Marxa de Voluntaris Estrangers, unitats militars amb comandaments francesos, contractats pel temps que durés la guerra. El 27 d'agost de 1939, la Unió Soviètica i Alemanya signaren un pacte de no agressió. L'acord va provocar una commoció en els camps de concentració. Les condicions de vida i la seguretat dels refugiats espanyols es van agreujar encara més. La invasió de França al maig de 1940 pels exèrcits de Hitler, portaria molts espanyols als centres d'internament, als treballs forçats i als camps nazis d'extermini.

Durant aquests anys, Soler residí i treballà a Figeac, a l'empresa Hèlices Ratier, segurament acollint-se a poder treballar per a patrons industrials. Ell era bon dibuixant, havia fet el plànol del camp d'Argelers, tenia certificat de ser persona treballadora i lleial. L'empresa havia estat fundada el 1904 per Paulin Ratier, que tenia una ebenisteria en la qual fabricava cobertes per a equips elèctrics. El 1908 començà la fabricació d'hèlices de fusta. Durant la Primera Guerra Mundial (1914-1918) s'especialitzà en la fabricació d'hèlixs per als avions de la Força Aèria francesa. El 1917 es traslladà a Figeac, a causa de la manca de fusta. Aquest indret era un lloc proveït de grans arbredes, amb fusta de gran qualitat. El 1927 fabricava ja hèlixs amb pales metàl·liques. El 1939 Ratier equipà el 90% de l'aviació francesa, trenta-dues llicències a l'estranger i sucursals a Algèria, Suïssa i Marroc. L'empresa comptava amb cinc-cents empleats.

TREBALL FORÇAT D'ESTRANGERS. GRUP DE TREBALL 554, A CATUS

L'1 de setembre de 1939 es declarà la Segona Guerra Mundial, que durà fins a l'1 de setembre de 1945. A França, la política col·laboracionista del Govern de Vichy portaria molts exiliats i persones 'indesitjables', segons la terminologia nazi (presoners polítics, gitanos, jueus), als camps de concentració i a l'extermini. També els exiliats serien obligats a fer treballs forçats. A la zona lliure, l'anomenat Govern de Vichy va reorganitzar les companyies de treball amb el nom de Grups de Treballadors Estrangers. Joaquim Soler va ser adscrit a l'Agrupació de Treball d'Estrangers núm. 7, grup 554 de Catús, proper a Montauban, a quaranta-cinc quilòmetres de Figeac, que comptabilitzà amb el seu treball a Hèlices Ratier com a delineant-dibuixant. El carnet d'identificació de Joaquim Soler per entrar i sortir de la planta tenia validesa de l'1 d'abril de 1942 fins al 1944.

Durant la Segona Guerra Mundial, el 1941 Alemanya encarregà a Ratier la producció d'hèlices per als seus avions. El 22 octubre 1942 es portà a terme la primera vaga de treballadors en contra del nomenament de setze d'ells per a la deportació a Alemanya, fruit de l'acord signat entre Vichy i el Reich. Les Hèlixs Ratier van enlairar fins a principis del 1944 els bombarders alemanys Heinkel. A la fàbrica, es produïen les hèlixs a ritme de tres-centes unitats per setmana per als avions de la Luftwaffe. La Resistència francesa s'havia plantejat atacar la planta, però descartaven qualsevol acció amb bombardeigs per la proximitat de la població. El 19 de gener de 1944, un grup de cinc membres de la Resistència van inutilitzar tres màquines de la segona planta i paralitzaren la producció.

Bo i les condicions de vida, continuà fent de donant de sang de manera continuada i altruista a l'hospital. Fou tanta la seva aportació que, fins i tot, a la premsa sortí la notícia d'aquest generós 'subjet spagnol': *La France, La Depeche, L'Avenir du Quercy, Le Courier du Centre*.

El cap del Grup Departamental de Catús va enviar una circular als treballadors estrangers, en la qual els proposava d'anar a treballar de forma 'voluntària' a la zona ocupada d'Alemanya. Se'ls ofería una prima, pagada en marxar, un salari remunerat d'entre 130 i 160 francs (cosa per la qual es dedueix que el treball que feien forçadament no era remunerat), una vida lliure (no estarien en formacions enquadrades), possibilitat d'enviar diners a la família, dos permisos a l'any... Com que molts dels que s'apunten a aquests grups no reunien condicions físiques per a suportar el treball, havien de passar obligatòriament un examen físic. Soler va ser citat obligatòriament el 9 d'octubre de 1943, però no va acceptar fer aquell treball.

No va ser alliberat del grup de treball 554 de Catús fins al març de 1944. Abans havia passat un fet que agreujà molt la situació de Joaquim. El 7 de gener, l'empresa Hèlices Ratier havia estat declarada d'interès «S» pels alemanys. En el certificat del gerent, on es declarava aquesta nova condició, hi figurava que Joaquim Soler Moreu era el dissenyador. Evidentment, també ell era d'interès per a l'Alemanya nazi, de manera que fou deportat el 12 de maig de 1944 a Povrly (Pömmerle en alemany), un petit poble a uns cent quilòmetres al nord de Praga, a l'actual República Txeca. Allà faria la feina de disseny de maquinària. A uns quaranta quilòmetres de Pömmerle, a Terezín, hi havia Theresienstadt, un camp de concentració en el qual es filmaria una pel·lícula per tal de demostrar a la Creu Roja que els que hi estaven eren degudament atesos, una tràgica paròdia, ja que després de la filmació tots ells, i el director Kurt Gerron, van ser portats a Auschwitz, directament a la càmera de gas.

GESTIONS DE RETORN A ESPANYA. REPATRIAT A FRANÇA ALTRE COP (1944-1949)

Des de Txecoslovàquia, Soler endegaria un llarg procés per a retornar a Espanya, sense solució. El juny de 1944 s'adreçà al Consolat d'Espanya a Praga, que li respongué que aquest havia estat traslladat a Berlín, que era on havia d'anar. L'agost rebé de l'Ambaixada de Berlín la resposta en la qual acusaven rebut de la seva petició per a retornar a Espanya, però que havia d'adreçar-se al Consolat d'Espanya a Leipzig. El setembre, des del Viceconsolat d'Espanya, li demanaren que aportés tota mena de dades personals, per què, com i des de quan era a Alemanya. També les adreces exactes de tots els 'camarades' que conegués i que poguessin donar fe de la seva declaració. El novembre, li demanaren les fotografies carnet per començar a tramitar-li el passaport. Nova comunicació: des de Berlín, el 13 de desembre de 1944, se li indicava que podia proveir-se de la carta de nacionalitat. La nit de Nadal de 1944, amb els seus companys de Pömmerle, feren

el sopar de comiat. Soler havia dibuixat la tarja del menú amb ornaments que esfereïen: la garlanda, enlloc de ser de qualsevol planta nadalenca, era un filat d'un camp de concentració. El 19 de gener de 1945, l'agregat a l'Ambaixada d'Espanya a Berlín li féu saber que havien rebut una carta seva, suposem que interessant-se per l'estat de la seva petició de retorn. Un veritable camí d'espines.

La guerra entrà en una fase final a favor dels aliats. El 6 de juny de 1945, Soler aconseguia la carta de repatriat del Ministère des Prisonniers, Déportés et Réfugiés de la République française. A les acaballes de la guerra, l'agost de 1945, Soler fou retornat a França, al Centre d'Acolliment de Montrouge. Hauria de passar com a deportat polític un interrogatori planificat per als repatriats. Tornà tan malalt i prim que, a Figeac, el doctor Vilar-Fiol, que el coneixia pel fet que donava sang sempre que el necessitaven, li recomanà un repòs absolut i recuperació. Reingressà a treballar a Hèlices Figeac, encara que també feia altres treballs. L'abril de 1946 es féu membre de l'Amicale des Déportés et Internés de Figeac. En l'interval d'aquests anys, Soler treballà a Hèlices Ratier; amb l'arquitecte Louis Lesme, fent d'organitzador comercial i dissenyador alhora i a la Société Ardennaise de Trevaux publics & Particulaires.

Per fi, el 13 de juny de 1949 obtingué el salconduit per anar a Barcelona, passant obligatòriament per Roses, al domicili del doctor Herreros, a la Rambla de Catalunya, 3, on encara vivia la seva esposa Lluïsa. Havien patit més de deu anys de separació. De seguida, es posà a buscar feina i publicà un anunci a la premsa, oferint-se com a dibuixant. L'empresa Hispano Olivetti s'interessà per la seva oferta. Signà contracte el 22 d'agost de 1949, amb la categoria de delineant de primera.

UNA CARRERA TRUNCADA. ABANDONAMENT DEL CINEMA

Per què no va intentar cercar treball de nou al cinema? Ell havia estat un professional reconegut i sol·licitat. Amb tant temps, deu anys d'exili, tot el món del cinema havia canviat, les persones, la tècnica... Molts dels que havien treballat amb ell encara romanien a l'exili; Antonio Momplet, amb el qual havia fet la seva darrera pel·lícula el 1937, *La millona*, no va tornar fins al 1952; Jaume Miravittles, el comissari del Comissariat de Propaganda, no ho faria fins al 1962. Alguns no retornarien mai, com Joan Castanyer, el director de Laya Films, que marxà a França, es bescanvià el nom (Jean Castagnier) i moriria allà.

Tenia cinquanta-quatre anys, massa anys i mal vist pel fet d'haver estat al servei dels 'rojós'. El cinema quedava lluny. El seu temps, el de l'esplendor com a professional del cinema, s'havia truncat definitivament.

Instal·lat en la seva nova vida, encara tindria un ensurt important. El Tribunal de Depuración de Responsabilidades Políticas va exercir fins al 1952, any en què una Comisión Liquidadora va anar tancant els milers d'expedients encara pendents,

alguns des del 1939, per a perpetuació del mal moral de molts innocents. El 7 d'agost, al domicili de Joaquim Soler, al carrer Viladomat 240, arribaria una citació de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona per tal que es presentés a Via Laietana.

Morta la seva esposa Lluïsa, sense fills i sol, es casaria en segones núpcies amb Mercè Cornudella Lozano. El gener de 1968, demanà acollir-se al conveni vigent per a la jubilació anticipada, als seixanta-cinc anys. Ell ja en tenia setantatres. El març de 1968, els companys de feina l'acomiadaren. Joaquim escrigué una emotiva poesia. Al full, signaren més de quaranta persones.

El 29 de desembre de 1973, a *Mataró. Periódico del Maresme*, sortia a la portada un petit esment al cineasta, que signava Juan Delmar, parlant d'alguns mataronins oblidats com «... Joaquín Soler [que] entraba en el Palacio Real como si fuera su propia casa. Cada día daba sesiones de cine a doña Victoria y a sus hijos».

El 22 de març de 1974 escrigué una carta a la seva germana Mercè, agraint-li l'enviament de la nota del diari, tot dient que la posaria a l'àlbum que estava fent amb fotografies i records de la seva 'pintoresca' vida. A la postdata deia: «Avui compleixo els 79 anys».

De la seva atzarosa vida i de tota la seva producció cinematogràfica, queda reconeguda i documentada ben poca cosa. Molts dels seus reportatges i documentals han estat atribuïts al cineasta Josep Gaspar i Serra, que sí figura als llibres de cinema amb nom propi, mentre que el de Joaquim Soler i Moreu només hi és de passada. Morí el 18 d'octubre de 1974, en el més absolut anonimat.

NOTES

- 1.- Entre els films de ficció que produí i dirigí Pere Trilla, hi ha *Las peripecias de Baby* (1916), amb guió de Josep Manuel Amich Bert 'Amichatis' i *El fill de l'Anatoli és un peix que es porta l'oli* (1919).
- 2.- M. ENCARNACIÓ SOLER I ALOMÀ, "Himne al ferrocarril qui creuhà terres hispanes". Investigació no publicada.
- 3.- Equip de fotògrafs d'*El Día Gráfico*: El diari *El Día Gráfico* donava molta importància a la rapidesa i connexió amb el lloc d'origen de la notícia. Així, procurava que en cada punt on tenia un corresponsal literari, hi hagués un fotògraf. La llista de fotògrafs del diari és molt extensa: Argus, Meurisse, Mas, Trampús (molt sovint, París), Vidal (que cobria molta informació de Madrid), Badosa, Sánchez del Pando (Sevilla), J. Senís, Cabado, Barberá Massip i Goméz Duran (València), Areñas, Vallvé, Luis Moreno (Sant Sebastià), Marí (Guadalajara), Roca i Ribas (Reus), J. Montsalvatje (Girona), Foxá (Girona), Argilaga (Terrassa), Calvache (Madrid), Manuel Iglesias (Cadís), Moreno, Sánchez Román (Saragossa), Rol, Carso (Irun), Badia (Vic), Piña (Palma de Mallorca), Cò; els fotògrafs Branger i Delius, juntament amb Meurisse, cobriren molta part de la informació de la Primera Guerra Mundial.
- 4.- «Noticia», *La Vanguardia* (Barcelona, 16 de desembre de 1913), p. 5. L'aviador francès Lucien Demazel feia una gira per l'Estat espanyol per mostrar el biplà que havia construït. Els dies 22 i 24 de març de 1913 va fer una exhibició sobre Tarragona i Reus. Per les fires de 1914, va ser el reclam màxim d'Almeria.
- 5.- Salvador Hedilla Pineda va néixer a Castillo (Arnuero) Santander, el 1882, i fou el primer pilot que va viatjar entre Barcelona i Palma. Va ser el 5 de juliol de 1917 i va durar dues hores i setze minuts. Al mes següent, va realitzar també el primer vol «de mar a mar» entre Santander i Barcelona. A Catalunya va fundar l'Escola de Pilots i construï diversos avions als tallers Pujol i Comabella. Va morir el 30 d'octubre de 1917 en un accident aeri, en aturar-se el motor i estavellar-se al serrat de la Ricarda, al Prat de Llobregat. El fotògraf Josep M. Armangué, que anava amb ell, també va morir.
- 6.- «Ecos de la Cinematografía», *El cine* (Barcelona, juny de 1920).
- 7.- *Laya films, una reivindicació necessària*. Cours impartit per M. Encarnació Soler a la Universitat Catalana d'Estiu, l'agost de 1997 i text per a nombroses conferències posteriors sobre Laya Films.

BIBLIOGRAFIA

- CUSACHS, Manuel; SIVILLA, Josep, *El cinema a Mataró (1897-1939)* (Mataró 1994).
- GASCA, Luís, *Un siglo de cine español*. Enciclopedias Planeta. Editorial Planeta (Madrid 1998).
- GONZÁLEZ, Palmira; CÁNOVAS, Joaquín, *Catálogo del cine español. Volumen F2. Películas de ficción 1921-1930* (Madrid 1993).
- GUBERN, Romà, *Un cine para el cadalso*, Editorial Eumos, S.A. (Barcelona, 1975).
- PORTER I MOIX, Miquel, *Història del cinema a Catalunya 1895-1990*. Departament de Cultura (Barcelona 1992).
- SOLER I ALOMÀ, M. Encarnació, "La sarsuela en el cinema com imatge del quotidià (1896-1940)". Tesi doctoral (2005). No publicada.

HEMEROTECA

Arte y Cinematografía (Barcelona 1910-1936)

El Cine (Barcelona 1912-1923)

Anuario del cine español (Madrid 1935)

DOCUMENTACIÓ

JOAQUIM SOLER I MOREU, Llibreta de documents i records. Llibreta I (1895-1937) i Llibreta II (1939-1974)

Consultes a la web:

<http://ca.wikipedia.org/>

<http://www.enciclopedia.cat/>

<http://www.imdb.com/>

<http://filmoteca.cesca.cat/discover>

AGRAÏMENTS

A Rafel Soler i Fonrodona, la primera persona que em va parlar d'aquest cineasta.

Família Soler i Llovet.

Família Folch i Soler.

El Día Gráfico
diario de la mañana

PRECIOS DE SUSCRIPCIÓN
BARCELONA AL MES..... 1 Ptas.
PROVINCIAS TRIMESTRE..... 450
EXTRANJERO..... 50

CALLE BOQUERIA, 37, 39 y 41
Número 5 céntimos

LA AVIACION EN BARCELONA.—En la parte superior: el aviador M. Demassé preparándose para tomar el viento, acompañado de nuestro redactor fotógrafo, don Joaquín Soler. En la parte inferior.—Vista general de Barcelona tomada por nuestro fotógrafo, señor Soler, en el biplano de M. Demassé, a 1.000 metros de altura.

Portada d'El Día Gráfico, número 66, any 1913.

SAR el Príncipe
d'Astúries,
any 1925.

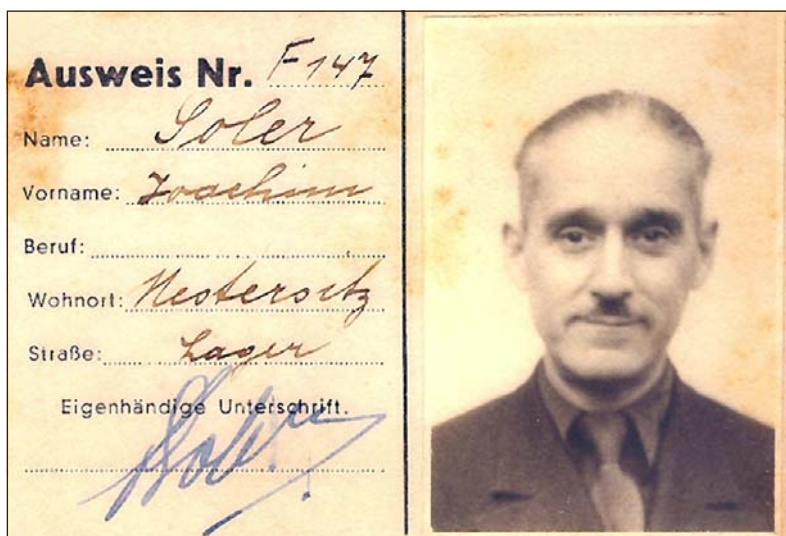
Rodatge de *Las Caramellas*, any 1927.

La millona.
Soler amb la càmera,
any 1937.

Soler al camp
d'Argelers, any 1939.

Carnet de l'any 1944.

Hispano Olivetti, any 1967.